

Als je schrijft, trek je een lijn van woorden. Die lijn van woorden is een mijnwerkershouweel, een houtsnijdersguts, een chirurgenscalpel. Je hanteert hem en hij graaft een pad uit dat je volgt. Algauw bevind je je diep in nieuw terrein. Loopt het pad dood of heb je het ware onderwerp gevonden? Morgen weet je het, of volgend jaar rond deze tijd.

Je trekt je pad voortvarend en volgt het bevreesd. Je gaat waar het pad je leidt. Aan het einde van het pad stuit je op een doodlopende kloof. Je roffelt rapporten uit, verstuurt communiqués.

In je handen, en in een oogwenk, is je schrijfsel van een expressie van je ideeën veranderd in een epistemologisch instrument. Het nieuwe oord heeft je belangstelling omdat het niet eenduidig is. Het heeft je aandacht. In je nederigheid leg je de woorden zorgvuldig neer, monstert ze vanuit elke hoek. Nu doet je eerdere schrijfsel slap en slordig aan. Het gaat niet om het proces; wis je sporen uit. Het pad is niet het werk. Ik hoop dat je sporen overwoekerd zijn; ik hoop dat de vogels de kruimels hebben opgegeten; ik hoop dat je alles loost en niet meer omkijkt.

Je lijn van woorden is een hamer. Je beklopt de muren van je huis. Je tikt tegen de muren, lichtjes, her en der. Na jaren aandachtig tikken weet je op welk geluid je moet letten.

Sommige muren zijn dragende muren; die moeten blijven, anders stort alles in. Andere muren kunnen ongestraft weg; het verschil is te horen. Helaas is het vaak een dragende muur die weg moet. Niets aan te doen. Er zit maar één ding op, je wilt er niet aan, maar het moet. Sla hem door. Buk.

Moed weerstaat je vermetele hoop dat dit schrijfsel zo goed is dat je werk, of de wereld, er niet zonder kan. Moed, moegestreden, ziet de naakte waarheid onder ogen: dit schrijfsel verzwakt het werk. Je moet het werk afbreken en opnieuw beginnen. Een handvol zinnen kun je houden, als metselstenen. Een handvol alinea's behouden is al een wonder, hoe uitmuntend of zwaarbevochten ze op zich ook zijn. Je kunt een jaar wikken en wegen of resoluut de knoop doorhakken. (Ben je een vrouw, of een muis?)

Het deel dat je moet afstoten is niet alleen het fraaist geschreven deel, het is ook, vreemd genoeg, het deel dat de *raison d'être* van je werk had moeten zijn. Het is de oer-, de sleutelpassage, de passage waarop de rest zou berusten en waaruit jijzelf de moed had geput om te beginnen. Henry James wist dat heel goed en verwoordde het het best. In zijn voorwoord bij *The Spoils of Poynton* beklagt hij de schrijver in een komisch koppel zinnen dat aanzwelt tot een jammerklacht: 'In welk werk heeft hij niet, in arren moede en knarsetandend, het beste geschript dat hij had willen behouden? Ja, waarin hij zich, vóór het vreselijke *klaar*, niet afvraagt wat er geworden is van juist datgene waarvoor hij met hart en ziel tot zulke uitersten is gegaan?'

Zo kan het gebeuren dat een schrijver tal van boeken schrijft. In ieder boek was hij van plan diverse urgente en pregnante punten te maken, die hij echter naarmate het boek gestalte kreeg heeft opgeofferd. 'De jongeling vergaart zijn

materialen om een brug naar de maan te bouwen,' treurde Thoreau, 'of wellicht een paleis of tempel op aarde, en uiteindelijk besluit de grijsaard er een houtschuur mee te bouwen.' De schrijver keert terug naar deze materialen, deze hartstochtelijke onderwerpen, zoals je op onvoltooide zaken terugkomt, want ze zijn zijn levenswerk.

Wat de schrijver schrapt is het begin van een werk.

Een schilderij dekt haar sporen toe. Schilders werken laag voor laag. De recentste versie van een doek bedekt de eerdere versies en wist ze daarmee uit. Schrijvers daarentegen werken van links naar rechts. De hoofdstukken die weg kunnen liggen links. De recentste versie van een literair werk begint ergens halverwege dat werk en hardt naar het einde toe uit. De eerdere versie blijft rommelig links liggen; het begin van het werk begroet de lezer met de verkeerde hand. In die eerdere pagina's en hoofdstukken kun je gewaagde sprongen in het duister aantreffen, lees je dappere beginnetjes van geloosde thema's, hoor je een inmiddels verlaten toon, ontdek je doodlopende steegjes, volg je dwaalsporen en maak je je moeizaam een setting eigen die nu vals blijkt.

Diverse misvattingen verzwakken de schrijver in diens vastberadenheid werk te schrappen. Als hij zijn pagina's te vaak gelezen heeft, krijgen die pagina's iets noodzakelijks, de klank van het onvermijdelijke, als vanbuiten geleerde poëzie; ze beantwoorden volmaakt aan hun eigen ritmes. Die pagina's behoudt hij. Hij kan ze behouden als ze bepaalde verdiensten hebben, intrinsieke kracht bijvoorbeeld, al missen ze de kardinale verdienste, namelijk relevantie voor, en

eenheid met, de portee van het boek. Soms handhaaft de schrijver zijn eerste hoofdstukken uit dankbaarheid; hij kan ze niet beschouwen of lezen zonder opnieuw die zalige opluchting te voelen die hem vervulde bij het verschijnen van die eerste woorden – opluchting dat hij überhaupt iets op papier zette. Dat begin was immers het eerste duwtje om hem op gang te krijgen; dan heeft de lezer het vast ook nodig, als aanzet. Maar nee.

Ieder jaar ging de ambitieuze fotograaf met een stapel van zijn mooiste afdrukken naar een oude, gelauwerde fotograaf om diens oordeel te vragen. Ieder jaar bestudeerde de oude man de afdrukken en deelde ze zorgvuldig in twee stapels, slecht en goed. Ieder jaar schoof de oude man een bepaald landschap naar de slechte stapel. Ten slotte zei hij tegen de jonge fotograaf: ‘Elk jaar kom je met hetzelfde landschap en elk jaar leg ik het op de slechte stapel. Waarom ben je er toch zo verknocht aan?’ De jonge fotograaf antwoordde: ‘Omdat ik er een berg voor heb moeten beklimmen.’

Een taxichauffeur zong zijn liedjes voor me, in New York. Sommige zongen we samen. Hij had de meter afgezet; zingend reed hij door de stad. Eén lang nummer zong hij twee keer; het was het enige saaie. Dat heb je al gezongen, zei ik, zullen we wat anders zingen? En hij zei: ‘Je weet niet hoelang ik daaraan heb gesleuteld.’

Hoeveel boeken lezen we waarvan de schrijver de moed miste om de navelstreng door te knippen? Hoeveel cadeaus maken we open waarvan de schrijver verzuimd heeft het prijskaartje te verwijderen? Is het relevant, is het hoffelijk jegens ons om te weten wat het de schrijver persoonlijk gekost heeft?

Je schrijft alles op, om het aan het einde van de lijn van woorden te ontdekken. De lijn van woorden is een optische vezel, buigzaam als draad; hij belicht het pad vlak voor zijn tere uiteinde. Je voelt ermee, op de tast, als een worm.

Geen aanblik is zo absurd als die van een spanrups die zijn dulle leven leidt. Spanrupsen zijn de rupsen van bepaalde soorten motten en vlinders. De ni-uil, om een voorbeeld te noemen, is een spanrups. Ik kom vaak een spanrups tegen: het is een iel lichtgroen ding, bleek en dun als een ader, een centimeter of drie lang en kennelijk volkomen ongeschikt voor het leven hier op aarde. Hij slijt zijn dagen in constante paniek.

Elke spanrups die ik tegenkom is gestrand in hoog gras. Het onfortuinlijke dier bungelt aan een grashalm en gooit wild zijn kopje heen en weer, alsof hij jammert. Wat?! Niets meer? Zijn achterste paar stompige pootjes klampt zich aan de halm vast; de voorste drie paar stompjes steigeren en maaien door de lucht, blijkbaar op zoek naar houvast. Wat?! Niets meer? Wat?! Hij speurt de hele wijde wereld af naar de rest van het gras, dat zich pal voor hem bevindt. Stomtoevallig raakt hij het gras. Zijn voorpootjes grijpen zich vast; hij heft en kromt zijn groene drie centimeter en schuift zijn achterpootjes tegen zijn voorpootjes. Zijn lijf vormt een lus, een bocht. Nu hoeft hij alleen zijn voorpootjes langs de grashalm omhoog te schuiven. Maar nee, hij verdwaalt. Hij gooit zijn kop en voorste pootjes omhoog, slingert zijn lijf

de leegte in en raakt opnieuw in paniek. Wat?! Niets meer? Rand van de aarde? En zo gaat het door, tot hij warempel het uiteinde van de grashalm bereikt. Tegen die tijd buigt de halm misschien onder zijn luttel gewicht naar een andere graspol. Zijn sjokkelende, apocalyptische gebeden doen de halm deinen zodat hij ergens tegenaan stoot. Ik heb het zo vaak gezien. Het blinde, paniekerige sukkeltje weet van de ene halm over te stappen op een andere, die hij de komende paar uur in een staat van bijna-hysterie gaat beklimmen. Elk stapje brengt hem dichterbij de rand van het heelal. En dan – Wat?! Niets meer? Rand van de aarde? O, hier is houvast. Wat?! Niets meer? Help!

‘Spring toch gewoon,’ zeg ik, het helemaal zat. ‘Verlos jezelf uit je lijden.’

Ik heb bewondering voor die achttiende-eeuwse chassidische joden die het gevaar van bidden begrepen. Rebbe Uri uit Strzeliska nam iedere ochtend diepbedroefd afscheid van zijn vrouw en kinderen omdat hij op weg ging om te bidden. Hij vertelde zijn gezin hoe ze, mocht het bidden hem fataal worden, zijn manuscripten van de hand moesten doen. Ook een ritueel slager zei iedere ochtend in tranen zijn vrouw en kinderen vaarwel, alsof hij hen nooit meer terug zou zien. Zijn vriend vroeg waarom hij dat deed. Wel, antwoordde hij, aan het begin roep ik de Heer aan. Dan bid ik: ‘Wees ons genadig.’ Wie weet wat de macht Gods me tussen het aanroepen en om genade smeken zal aandoen?

Als je in een boek strandt, als je al een eind op weg bent met schrijven en weet wat er gaat komen en toch niet verder kunt, als je een week of een maand elke ochtend de kamer waar dat boek ligt binnenkomt en het de rug toekeert, dan kamp je met een van twee mogelijke problemen. Óf de structuur is gespleten, dat wil zeggen: in het verhaal of de argumentatie is een haarscheurtje ontstaan waardoor het straks doormidden splijt, óf je dreigt een fatale fout te begaan. Wat je gepland had voldoet niet. Als je in je huidige koers volhardt, ex- of implodeert je boek, en dat ben je je nog niet helemaal bewust.

In april 1978 stortte op een ochtend in Bridgeport, Connecticut een pand in aanbouw van zes verdiepingen in; achtentwintig bouwvakkers kwamen om. Vlak voordat het instortte, leunde een vrouw in het huis ertegenover uit het raam en zei tegen een voorbijganger: ‘Dat gebouw begint te schudden.’ ‘Dame,’ antwoordde de man volgens de regionale krant, ‘je ziet ze vliegen.’

Je merkt alleen dit: je werknemer – je topkracht, je hoog-gewaardeerde, gekoesterde en gedreven werknemer – weigert de bouwplaats op te gaan. Niet in beweging te krijgen, zelfs niet voor jou, baas. Loopt lang genoeg mee om te weten wanneer de lucht fout ruikt; kan een trilling door zijn schoenzolen voelen. Onzin, zeg je, het is zo veilig als wat. Toch gaat de bouwvakker de bouwplaats niet op. Wil niet eens die kant op kijken. Heeft opeens last van zijn hart. Verhongert nog liever. Sorry.

Wat doe je dan? Allereerst erkennen dat niets doen geen optie is. Loop het bouwwerk dat er al staat na, scan het op haarscheurtjes, vind er een en denk er een week of een jaar over na; los het onoplosbare probleem op. Of onderwerp het komende onderdeel, het onderdeel waarvoor je bouwvakker

terugschrikt, aan strenge tests. Het bevat een niet onderzochte en verkeerde premisse. Iets volkomen essentieels is foutief of fataal. Als je het hebt gevonden, en kunt aanvaarden wat je hebt gevonden, betekent dat uiteraard dat je opnieuw moet beginnen. Vandaar dat ervaren schrijvers jonge mannen en vrouwen vaak op het hart drukken een nuttig vak te leren.

Elke ochtend ga je meerdere trappen op, je betreedt je werkkamer, zet de balkondeuren open en schuift je werktafel en stoel naar buiten, midden in de lucht. Tafel en stoel zweven tien meter boven de grond tussen de kronen van de platanen. Je meubilair staat op zijn plek; je gaat terug om je thermoskan met koffie te halen. Dan stap je, beschroomd, weer door de openslaande deuren naar buiten, gaat op je stoel zitten en kijkt voorbij je tafelblad. In de winter kijk je hiervandaan recht op de rivier. Je schenkt een beker koffie in.

Vogels vliegen onder je stoel voorbij. In de lente, als het blad in de plataankronen uitkomt, reikt je uitzicht maar tot de boomtoppen net voorbij je werktafel; op de hoge takjes sissen en fluisteren de mangrovezangers en vangen vliegen. Ga aan het werk. Je werk is zwengelen aan het vliegwiel dat de raderen doet draaien die de drijfriem doen rondgaan in de motor van geloof die jou en je werktafel in de lucht houdt.

Een boek in elkaar zetten is interessant en opwindend. Het is ingewikkeld en complex genoeg om al je intelligentie te eisen. Het is het leven in zijn meest vrije vorm. Jouw vrijheid

als schrijver is geen vrijheid van meningsuiting in de zin van wild geraas; zomaar iets uitkramen is er niet bij. Het is het leven in zijn meest vrije vorm – als je het geluk hebt het te kunnen beproeven – omdat jij je materiaal selecteert, je taak bedenkt en je tempo bepaalt. In democratische landen kun je zelfs schrijven en publiceren wat je wilt over om het even welke regering of overheid, zelfs als wat je schrijft aantoonbaar onjuist is.

De keerzijde van die vrijheid is natuurlijk dat je werk zo betekenisloos is, zo totaal voor jouzelf alleen en zo zonder waarde voor de wereld, dat het niemand behalve jouzelf iets uitmaakt of je het goed doet, of ooit doet. Je bent vrij om duizend afwegingen per dag te maken. Je vrijheid is een nevenproduct van de nietszeggendheid van je dagen. Een schoenenverkoper – die andermans opdrachten uitvoert, die aan twee, drie meerderen verantwoording schuldig is, die zijn werk moet doen zoals zij hem opdragen en zich naar hen moet schikken, op hun terrein, in uren die zij bepalen – doet niettemin nuttig werk. Bovendien, als die schoenenverkoper eens niet komt opdagen, wordt dat opgemerkt en wordt hij gemist. Jouw manuscript, waar je zoveel zorg in steekt, heeft geen behoeften of wensen; het weet niet van je bestaan. Evenmin zit iemand om je manuscript verlegen; iedereen zit eerder verlegen om schoenen. Er zijn al heel veel manuscripten – gedegen, stichtelijke, ontroerende manuscripten, intelligent, met zeggingskracht. Als je dacht dat *Paradise Lost* uitmuntend was, zou je het dan kopen? Waarom je niet van kant maken, eigenlijk, in plaats van het zoveelste uitmunten-de manuscript te voltooien en aan de wereld op te dringen?

Wie een boom met honing wil vinden moet eerst een bij vangen. Vang een bij als haar pootjes vol stuifmeel zitten; dan is ze op weg naar huis. Op een bloem laat een bij zich makkelijk vangen: houd een omgekeerd glas boven de bij en dek als ze het glas in vliegt de opening af met een stukje karton. Breng de bij naar een open plek – liefst wat hoger gelegen – laat haar los en kijk waar ze heen vliegt. Blijf haar volgen zolang je haar kunt zien en rep je naar die laatste plek. Wacht daar tot je nog een bij ziet; vang haar, laat haar los en volg haar. Bij na bij zal je dichter naar de boom met honing leiden, tot je de laatste bij de boom ziet binnengaan. Thoreau beschrijft deze werkwijze in zijn dagboek. Aldus leidt een boek zijn auteur.

Misschien vraag je je af hoe je moet beginnen, hoe je die eerste bij vangt. Wat gebruik je als aas?

Je hebt niets te kiezen. In een barre winter, niet eens zo lang geleden, bleef in het Noordpoolgebied een Algonquin-vrouw met haar baby alleen achter nadat het hele winterkamp van honger was omgekomen. Ernest Thompson Seton vertelt erover. De vrouw liep weg van het kamp waar alle anderen bezweken waren en vond bij een meer een verborgen voorraadplek. De voorraad bevatte één vishaakje. Een vislijn fabriceren was geen kunst, maar ze had geen aas en geen hoop op aas. De baby huilde. Ze pakte een mes en sneed een reep uit haar eigen dij. Ze ging vissen met de worm van haar eigen vlees en ving een snoek; daarmee voedde ze haar kind en zichzelf. Natuurlijk bewaarde ze de ingewanden voor aas. Zo leefde ze in haar eentje aan het meer, van vis, tot ze in het voorjaar weer verder trok en mensen tegenkwam. Setons informant had het litteken op haar dij gezien.
